

УДК 159.923

Ягунов В.В., Фурс О.Й.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Ягунов В.В., Фурс О.Й. Особливості діагностування психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності. Статтю присвячено проблемі психічної саморегуляції фахівців екстремальних видів діяльності Міністерства оборони (МО) України, діяльність яких пов'язана з виконанням бойових завдань.

Проаналізовано психолого-педагогічну літературу щодо поняття «критерії», розглянуто наукові погляди науковців щодо їхнього трактування. Визначено критерії, показники діагностування рівнів розвиненості психічної саморегуляції фахівців екстремальних видів діяльності та їхні методи.

Встановлено, що психодіагностичні методиками щодо діагностування розвиненості психічної саморегуляції можливо використовувати у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Ключові слова: психічна саморегуляція, майбутні фахівці, екстремальні види діяльності, критерій, показник, методика, діагностування.

Ягунов В.В., Фурс О.И. Особенности диагностики психической саморегуляции у будущих специалистов экстремальных видов деятельности. Статья посвящена проблеме психической саморегуляции специалистов экстремальных видов деятельности Министерства обороны (МО) Украины, деятельность которых связана с выполнением боевых задач.

Проанализировано психолого-педагогическую литературу относительно понятия «критерии», рассмотрены научные взгляды ученых касаясь его трактовки. Определены критерии, показатели диагностирования уровней развития психической саморегуляции специалистов экстремальных видов деятельности и их методы. Установлено, что психодиагностические методики для диагностики психической саморегуляции возможно использовать в высших военных учебных заведениях (ВВУЗ).

Ключевые слова: психическая саморегуляция, будущие специалисты, экстремальные виды деятельности, критерий, показатель, методика, диагностика.

Постановка проблеми. В сучасних умовах воєнної агресії проти України особливого значення набуває проблема морально-психологічного стану фахівців екстремальних видів діяльності МО України, оскільки їхня служба пов'язана з виконанням бойових завдань, наприклад, у зоні проведення антитерористичної операції (АТО), і належить до діяльності екстремального характеру. Крім того, виконання завдань у бойових умовах характеризується високим рівнем нервово-психічної напруженості та великою відповідальністю, що посилюється в умовах дефіциту часу, загрози життю та нерегламентованого робочого дня тощо. Це потребує якісної фахової підготовки фахівців екстремальних видів діяльності в ВВНЗ.

Однією зі складових психологічного супроводження навчально-виховного процесу у ВВНЗ є розвиток психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності. Першим етапом цього процесу є діагностування рівнів розвиненості психічної саморегуляції у слухачів, на основі визначених критеріїв і показників.

Метою дослідження: визначити та обґрунтувати особливості діагностування психічної саморегуляції у майбутніх фахівців оперативно-тактичного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури щодо проблеми критеріїв свідчить про наявність декількох основних підходів до їх трактування. В енциклопедичному словнику поняття «критерій» трактується як засіб судження, ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація будь-чого; мірило оцінки [4, с. 195]. С. Ожегов визначав критерій як мірило оцінки, судження, а показник – як те, по чому можна судити про розвиток і перебіг будь-чого [6, с. 248].

Отже, як показує аналіз літератури, проблема критеріїв, що використовуються в психологічній діагностиці, досліджені недостатньо. Неоднозначними є й самі методологічні підходи до розуміння критеріїв. Зокрема існують щонайменше чотири їх визначення:

- а) критерій – це об'єктивний вияв чого-небудь;
- б) критерій – це психологічна установка дослідника;
- в) критерій – це мірило, тобто правило, яким треба користуватись під час діагностування;
- г) критерій – це рівень вияву певних якостей на основі відповідей на запитання опитувальника, анкети, тесту тощо.

«У педагогічній теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці» [5, с. 36].

У загальному вигляді критерій – це важлива й визначальна ознака певного досліджуваного явища, яка характеризує його різні якісні аспекти, сприяє з'ясуванню його сутності, допомагає конкретизувати основні прояви та їх більш-менш об'єктивно оцінювати.

Необхідно зазначити, що поняття «критерій» як основа вимог до оцінювання фахівців почало вживатися досить недавно. Основними їх характеристиками були «ознаки» та «якості», «групи якостей», «вимоги» тощо [1, с. 16].

Необхідно зазначити, що якість виконання завдання чи засвоєння навчального матеріалу особами визначають за спеціальними критеріями, які розробляють саме для цього. Разом із тим, як зазначають дослідники М. Скиба, С. Костогриз і Г. Красильникова, загальноприйнятих критеріїв у професійній підготовці не існує. Причину цього вони вбачають у багатопредметності підготовки фахівців різних напрямків і спеціальностей. Розроблення критеріїв і норм оцінювання є трудомісткою і складною процедурою і відповідно аналізувати їх можна лише в загальних рисах. Дослідники пропонують у процесі оцінювання знань і вмінь використовувати такі якісні показники: повнота, глибина, міцність, системність, оперативність, усвідомленість, узагальненість знань і вмінь слухачів. Крім того, вони пропонують брати до уваги такі критерії оцінювання знань, як мотивація досягнення навчальної цілі, професійна спрямованість в опануванні знань, ставлення до вивчення навчальної дисципліни, ступінь самостійності й організованості у процесі засвоєння [8, с. 76]. Але тут немає, на нашу думку, логіки та системного підходу до їхнього визначення.

Переважає більшість науковців дотримується думки про те, що проблема критеріїв, їхні якісні і кількісні характеристики є стрижневим у дослідженні психологічних проблем фахівців. На підставі здійсненого нами аналізу можна сформулювати такі вимоги до критеріїв:

- а) об'єктивність, тобто відображення ознак, притаманних предмету, який досліджується, незалежно від свідомості та волі суб'єкта дослідження;
- б) відображення суттєвих ознак предмета діагностування;
- в) стійкість і постійність досліджуваних ознак;
- г) зв'язок із цілями, завданнями, функціями та змістом конкретного психологічного дослідження;
- д) безпосередній зв'язок між метою і кінцевим результатом досліджуваного явища.

Міра виявлення змісту певного критерію виражається в конкретних показниках. Показник, як складова певного критерію, є типовим і конкретним виявом досліджуваної якості процесу чи явища, що підлягає оцінюванню. Разом із тим, пріоритет належить тим показникам, які характеризують вияв виокремленої якості, насамперед у діяльності, поведінці, вчинках. Показник – це свого роду судження про наявність, відсутність, інтенсивність прояву певної властивості, якості, характеристики досліджуваного об'єкта, що емпірично спостерігається (безпосередньо або опосередковано).

У найбільш загальному розумінні критерій – це важлива ознака, яка характеризує різні якісні аспекти досліджуваного явища та його основні прояви. Показник – це кількісна характеристика досліджуваних явищ, що дає змогу зробити висновок про його певний стан у динаміці.

У ході розроблення критеріїв і показників необхідно брати до уваги такі аспекти:

- мету дослідження;
- ознаки, притаманні предмету, який оцінюється, незалежно від волі та свідомості суб'єктів діагностування;
- ознаки мають бути сталими, повторюватись і відображати сутність явища, яке досліджується;
- ознаки мають створювати систему взаємопов'язаних ознак досліджуваного явища та формувати певний показник.

Однією з психологічних проблем, яка потребує дослідження, є психічна саморегуляція. Протягом останнього десятиріччя в науковому середовищі спостерігається активний інтерес до її дослідження, зокрема розроблення відповідних критеріїв і методик діагностування.

Так, у роботі Л. Улановської [9, с. 75] розглянуто методи діагностування структури індивідуального стилю саморегуляції психічних станів студентів. Дослідниця використовує такі методики: «Кольоровий тест Шипоша – Люшера»; «Особистісний опитувальник» Г. Айзенка; методику вимірювання психологічного рівня саморегуляції стану О. Микшика (Структура Психічної Інтегрованості Діяльності) – Опитувальник СПДО; методику визначення домінуючого психічного стану, розроблену Л. Куліковим; тест оцінки реактивної та особистої тривожності Ч. Спілберга; групову оцінку особистості за двадцятьма відібраними критеріями; відомості успішності студентів.

Проблему саморегуляції як чинника подолання негативних психічних станів у студентському віці досліджувала Н. Гула [3, с. 75]. Визначивши основні критерії та показники діагностування, дослідниця використала комплекс психодіагностичних методик, який включає в себе два блоки: перший – виявлення у студентів негативних психічних станів, які домінують: «Діагностування актуальних домінуючих психічних станів» (Л. Куліков, адапт. О. Прохоровим), «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк, адапт. О. Прохоровим), «Діагностика стану агресії» (А. Басс, А. Даркі), діагностика нервово-психічної стійкості «Прогноз» (В. Бодров), «Діагностика стану фрустрації» (В. Бойко); другий – діагностика рівнів саморегуляції у студентів: опитувальник «Стильова саморегуляція поведінки особистості» (В. Маросанова), методика «Самоставлення особистості» (В. Століна, С. Пантелєєв).

Проблему діагностування психічної саморегуляції розробляли й українські військові психологи. Так, С. Васильєв [2, с. 2–3] вивчав особливості саморегуляції курсантів у період адаптації до навчання в цивільному ВНЗ і використовував такі методи: теоретичні (оглядово-аналітичне дослідження психологічної літератури) – для з'ясування ступеня дослідженості проблем адаптації та психічної саморегуляції в психологічних дослідженнях; емпіричні: спостереження, анкетування, соціометрія, тестування (опитувальник контролю за дією «НАКЕМР» Ю. Куля в адаптації С. Шапкіна; опитувальник «Локус контролю» Дж. Роттера в адаптації О. Єлісеєва; опитувальник спрямованості особистості В. Смекала та М. Кучери в адаптації О. Єлісеєва; опитувальник «Психодіагностичний тест» В. Мельникова та Л. Ямпольського; опитувальник «ХАО – НПН»; особистісний опитувальник Г. Айзенка в адаптації В. Русалова (форма А); «Прогресивні матриці Равена») – для з'ясування індивідуально-психологічних особливостей адаптації курсантів до навчання в цивільному ВНЗ; експериментальний метод – для виявлення впливу індивідуально-психологічних характеристик курсантів на перебіг психічної саморегуляції в процесі їх адаптації до навчання в цивільному ВНЗ.

Аналіз наукових джерел і публікацій показує, що науковці приділяють увагу здебільшого загальним особливостям психологічного супроводження підготовки військових фахівців у мирний час, а питання діагностування психічної саморегуляції фахівців з огляду на їх майбутню службову діяльність, особливо в зоні проведення АТО, розроблені недостатньо і потребують більш глибокого дослідження.

Ці та інші дослідження стали відправним пунктом для детального наукового обґрунтування проблеми критеріїв діагностування рівнів психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Для розв'язання проблем у навчально-виховному процесі ВВНЗ, зокрема проблеми формування та розвитку необхідних індивідуально-психологічних якостей у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності, доцільно розробити методіку діагностування рівнів розвиненості у них психічної саморегуляції. У ході дослідження було визначено комплекс критеріїв і показників, які складають основу методіки діагностування психічної саморегуляції фахівців екстремальних видів діяльності і можуть бути актуальними під час їхньої професійної підготовки у ВВНЗ (табл. 1).

Таблиця 1

Комплекс критеріїв і показників діагностування рівнів розвиненості психічної саморегуляції фахівців екстремальних видів діяльності

Критерії	Показники	Методи
Ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – спрямованість особистості – професійні інтереси – мотиваційні установки 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Анкетування 2. Орієнтаційна анкета (методика оцінювання професійної спрямованості особистості) 3. Методика «Карта інтересів»
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до практичного мислення – здатність до аналізу – здатність до синтезу – здатність до узагальнення 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тест структури інтелекту Амтхауера 2. Анкетування
Емоційно-вольовий	<ul style="list-style-type: none"> – цілеспрямованість – самостійність – самовладання 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Опитувальник для оцінювання вольового самоконтролю 2. Анкетування
Поведінково-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> – здатність регулювати власну поведінку – здатність відстоювати свої інтереси – здатність взаємодіяти з людьми в процесі спілкування та в конфліктних ситуаціях 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оцінка тенденцій поведінки в групі за В. Стефансоном (Q-сортування) 2. Анкетування
Суб'єктний	<ul style="list-style-type: none"> – самооцінка – саморегуляція – самоставлення – саморефлексія 	Модифікований варіант методіки САН за Н.А. Курганським (5-факторна модель)

Ціннісно-мотиваційний критерій відображає спрямованість фахівця, його професійні інтереси тощо. Для визначення, наприклад, професійних інтересів пропонуємо використовувати орієнтаційну анкету, яка призначена для з'ясування окремих аспектів спрямованості особистості фахівця, що впливають на індивідуальну ефективність його військово-професійної діяльності. Анкетування за цією методикою допомагає курсовим офіцерам, начальникам курсів, заступникам начальників факультетів по роботі з особовим складом визначати тип професійної спрямованості слухача як фахівця: на рішення професійних (ділових) питань, на взаємодію з іншими особами (колегами, тощо) з метою задоволення потреб у спілкуванні або на себе для реалізації своїх лідерських можливостей чи особистих амбіцій. Тест ґрунтується на реєстрації й аналізі переваг, які визначає досліджуваний щодо модельованих у питаннях проблем поточної обстановки або життєвих ситуацій у роботі з різними особами тощо.

Корисною є, на нашу думку, методика «Карта інтересів», за якою можна досліджувати професійні інтереси слухачів, що є формою вияву їхніх потреб і важливою складовою

мотиваційної сфери майбутньої діяльності. На думку одного із авторів статті [11, с. 87], своєрідність інтересів полягає в тому, що вони відображають пізнавальне ставлення до предмета, тоді як потреби відображають тенденцію до їх реального задоволення. Інтереси можна класифікувати за різними ознаками. Зокрема, залежно від форми діяльності виділяють ігрові, пізнавальні і професійні інтереси, хоча з погляду В. Ягупова [11, с. 87], всі інтереси є пізнавальними. Під професійним інтересом слухачів розуміємо вибіркочу спрямованість слухачів на майбутню військову професію як на соціально-психологічну роль. Використання «Карти інтересів» дає змогу визначати, наскільки інтереси слухачів є близькими до їхньої майбутньої фахової діяльності. Методика орієнтована переважно на молодих офіцерів, її можна використовувати також для профорієнтації осіб, які змінюють свою військову спеціальність.

Слід зазначити, що спрямованість фахівця екстремальних видів діяльності може визначатися такими проявами, як потреби, мотиви, мета, інтереси, переконання, ідеали, найголовніше – ставлення. Основними передумовами їхнього формування та розвитку є сприйняття фахівцем цілей і завдань, методів і засобів їхнього виконання, усвідомлення значення своєї діяльності та державної важливості поставлених перед ним завдань, розширення мотиваційної сфери, цілеспрямований розвиток формування індивідуального стилю діяльності тощо.

Одним із показників ціннісно-мотиваційного критерію є професійний інтерес, який виражається в особливому – позитивному – ставленні слухачів до майбутньої військово-професійної діяльності та в бажанні її пізнати. Так, навчальна діяльність має стимулювати до розширення світогляду фахівця, адже краще за все міжособистісні зв'язки з однокурсниками налагоджуються через спільні інтереси та світогляд.

Мотиваційні настанови майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності рекомендується визначати за Методикою оцінки мотивації до досягнення успіху, яка призначена для діагностування двох мотивів – мотиву досягнення успіху і мотиву уникнення невдачі. Вона побудована на основі теорії мотивації досягнення успіху Дж. Аткинсона з урахуванням індивідуальних особливостей слухачів – прагнення до успіхів у навчанні та службі, уникнення невдач у поведінці, детермінованій відповідною мотивацією [7, с. 224]. Методика дає змогу визначати рівень домагання на успіх або уникнення невдачі слухачів, відмінність в орієнтації на майбутнє, чинник залежності – підлеглості в міжособистісних стосунках в навчальних групах.

Когнітивний критерій характеризує здатність слухачів до практичного мислення, аналізу, синтезу, узагальнення тощо. Фахівець з розвиненим практичним інтелектом здатний добувати максимум інформації про поведінку особи, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі й точні судження про інших, успішно прогнозувати їхні реакції в заданих обставинах, виявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє успішній, наприклад, у педагогічній діяльності. Так, Л. Шебаршин зазначає, що якісна робота – це інтелект, працьовитість, уява і винахідливість, комунікабельність, здатність до свідомого самозбереження, швидкість розумових операцій, схильність до аналізу, чесність, скромність і відданість своїй справі [10, с. 281].

Для визначення рівнів розвиненості цих здатностей у фахівців доцільно використовувати тест структури інтелекту, розроблений Р. Амтхауером для діагностування рівнів інтелектуальної розвиненості особи. Тест призначався для діагностування рівнів загальних здатностей осіб у зв'язку з проблемами професійної психодіагностики [7, с. 212]. Створюючи тест, Р. Амтхауер виходив із концепції, згідно з якою інтелект розглядається як підструктура в цілісній структурі психіки особи як структуровану цілісність психічних здатностей, наприклад які проявляються в різних формах діяльності майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності. В інтелекті слухачів виявляється наявність певних «центрів тяжіння відображення» – речового, рахунково-математичного інтелекту, просторових уявлень, функцій пам'яті та ін. Тест складається з дев'яти субтестів, кожний з яких спрямований на визначення різних функцій інтелекту.

Емоційно-вольовий критерій відображає цілеспрямованість фахівця, його самостійність, ініціативність, наполегливість і сміливість, витримку. Крім того, він характеризує його здатність до вибору засобів і способів досягнення мети, до контролю виконання навчальних завдань. Розглядаючи такий показник емоційно-вольового критерію, як цілеспрямованість, необхідно зазначити, що це одна з найважливіших вольових якостей фахівця екстремального виду діяльності, оскільки вона має суворо цілеспрямований характер. На думку В. Ягупова, воля є ніщо інше як «здатність воїна, що виявляється в самодетермінації та саморегуляції своєї діяльності та різних психічних процесів» [11, с. 134]. Глибоке усвідомлення важливості бойових завдань і необхідності їх виконання, вміння керуватися у своїх діях не випадковими прагненнями і мотивами, а стійкими переконаннями та професійними принципами є характерними особливостями цілеспрямованої діяльності фахівця екстремальних видів діяльності.

У професійній діяльності такого фахівця велике значення набуває самовладання. У мемуарній літературі описано чимало прикладів, коли здатність володіти собою та керувати власною поведінкою у складній обстановці ставало запорукою не тільки успішного виконаних завдань, а й збереження життя [10, с. 273].

На нашу думку, психологічні показники емоційно-вольового критерію можна діагностувати за допомогою опитувальника для оцінки вольового самоконтролю (А. Зверков і Б. Ейдман) [14, с. 224]. Результати опитування дають узагальнену оцінку індивідуального рівня розвиненості вольової саморегуляції фахівця, під яким доцільно розуміти ступінь його контролю над власною поведінкою в різних ситуаціях, тобто здатність свідомо керувати своїми діями, станами і спонуканнями. Опитувальник орієнтований на з'ясування особливостей усвідомленої саморегуляції слухачів, крім того, його можна використовувати в ході індивідуального й групового психологічного дослідження і консультування, професійно-психологічного відбору абітурієнтів для навчання у ВВНЗ.

Діагностування індивідуального рівня розвиненості вольової саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності має надзвичайно важливе значення для їхньої майбутньої професійної діяльності. Адже самостійність, ініціативність, наполегливість, сміливість і витривалість є необхідними й основними професійно важливими якостями військового фахівця.

Поведінково-діяльнісний критерій проявляється, на нашу думку, в таких психологічних показниках, як здатність фахівця регулювати власну поведінку, відстоювати свої інтереси, взаємодіяти з іншими в процесі діяльності, спілкування і конфліктних ситуацій тощо. Серед основних професійно важливих психологічних показників фахівців, які працюють у системі людина-людина, доцільно назвати такі, як здатність оцінювати психічний стан співрозмовника, стриманість і вибірковість у спілкуванні (особливо в конфліктних і провокаційних ситуаціях), здатність будувати й підтримувати розмову, природно триматися і говорити, бути бажаним співрозмовником і водночас хорошим слухачем та ін.

Як показує військовий досвід, ще одним суттєвим психологічним показником поведінково-діялісного критерію є здатність фахівця регулювати власну поведінку та діяльність. Аналіз мемуарної літератури з цієї проблеми свідчить про те, що в умовах складної обстановки і через брак такої здатності, офіцер може поплатитися життям і не тільки своїм [10, с. 278].

Діагностику вказаних способів поведінки доцільно проводити за допомогою методики оцінки тенденцій поведінки в групі (В. Стефансон (Q- сортування), за якою можна визначити шість основних тенденцій поведінки фахівця: залежність-незалежність, товарицькість-нетоварицькість, прийняття «боротьби» – уникнення боротьби [7, с. 235]. Тенденція до залежності визначається як внутрішній потяг до прийняття групових стандартів і цінностей: соціальних і морально-етичних. Схильність до спілкування свідчить про контактність слухачів, намагання створити емоційні зв'язки як у своїй навчальній групі, так і поза неї (на курсі, факультеті). Тенденція до «боротьби» – це активне намагання офіцерів брати участь у житті групи, курсу, факультету, добиватися більш високого статусу в системі міжособистісних

відносин; у протилежність цій тенденції уникнення «боротьби» вказує на намагання слухачів уникати взаємодії, зберігати нейтралітет у групових суперечках і конфліктах, на схильність до компромісних рішень. Зазначена методика може використовуватися як для самооцінки, так і для взаємооцінки шляхом порівняння уявлень офіцерів про себе з думкою кожного про кожного всередині навчальної групи.

Суб'єктний критерій відображає здатність майбутніх фахівців до об'єктивного ставлення до себе, самооцінки, саморефлексії, саморегуляції, самодетермінації тощо. Без сумнівів, можна стверджувати, що завдяки вищезазначеним показникам офіцер здатний контролювати та упереджувати негативні психічні стани: стримувати емоції, почуття, настрої, афект, стрес, фрустрації, пристрасті. Разом із тим, усім особам певною мірою властиві як позитивні, так і негативні якості, без яких вони перетворилися б на байдужих істот, автоматів.

З метою діагностування різних психічних проявів у слухачів пропонуємо використовувати модифікований варіант методики САН за Н. Курганським (5-факторна модель) [7, с. 115]. За її допомогою оцінюється рівень ситуативної (реактивної) тривожності у слухачів. Тривожність як характеристика актуального стану та як стійка особистісна диспозиція (якість), яка характеризує частоту і різноманітність ситуацій, переживання стану тривожності у слухачів.

Вищеописані психодіагностичні методики щодо діагностування розвиненості психічної саморегуляції майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності можливо і доцільно використовувати в період відпрацювання практичних завдань на полігонах, при виконанні практичних завдань у класах, під час навчальних занять з психології, самостійної підготовки тощо.

Висновки. Кожний із описаних критеріїв діагностування рівнів розвиненості психічної саморегуляції у слухачів є необхідним елементом з'ясування рівнів їх фахової підготовленості.

Вони є інтегральними проявами в їхній навчально-пізнавальній діяльності. Ці критерії та показники дали можливість визначити послідовність проведення майбутнього психологічного діагностування, яке знайде відображення у розробленій методиці розвитку їхньої психічної саморегуляції.

Перспективи подальших досліджень: розробити методику розвитку психічної саморегуляції у майбутніх співробітників спеціальних підрозділів під час навчання у ВВНЗ.

Список використаних джерел

1. Бойко О. В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національна академія оборони України / О. В. Бойко. — К., 2005. — 217 с.
2. Васильєв С. П. Особливості саморегуляції курсантів в період адаптації до навчання в цивільному вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / С. П. Васильєв / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2010. — 20 с.
3. Гула Н. В. Саморегуляція як чинник подолання негативних психічних станів у студентському віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. В. Гула / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — К., 2014. — 16 с.
4. Даль В. И. Толковый словарь : в 4 т. / Владимир Иванович Даль. — М. : Рус. язык, 1991. — Т. 2. — 683 с.
5. Курило В. С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні [стаття] / В. С. Курило // Педагогіка і психологія. — 1999. — № 2. — С. 35–39.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов / С. И. Ожегов ; под. ред. Н. Ю. Шведовой. — [20-е изд., стереотип.]. — М. : Рус. яз., 1988. — 750 с.
7. Российская инженерная академия. Региональный медико-психологический центр. Аппаратно-программный психодиагностический комплекс. Мультипсихометр - 05. Методическое руководство : в 2 ч. — М., 2004. — Ч. 1. — 224 с.
8. Скиба М.Є. Моніторинг якості навчального процесу у вищому закладі освіти : [моногр.] / М.Є. Скиба, С.Г. Костогриз, Г.В. Красильникова. — Харків, 2007. — 264 с.
9. Улановская Л.С. Диагностика структуры индивидуального стиля саморегуляции психических состояний студентов : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Л.С. Улановская / Современная гуманитарная академия. — М., 2011. — 18 с.
10. Шебаршин Л. В. Рука Москвы / Л. В. Шебаршин. — К., 1991. — 281 с.
11. Ягулов В.В. Військова психологія : підручник / В.В. Ягулов. — К. : Тандем, 2004. — 656 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Boiko O. V. Formuvannya hotovnosti do upravlinskoi diialnosti u maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia : dys ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Natsionalna akademiia oborony Ukrainy / O. V. Boiko. — K., 2005. — 217 s.
2. Vasyliiev S. P. Osoblyvosti samorehuliatcii kursantiv v period adaptatsii do navchannia v tsyvilnomu vyshchomu navchalnomu zakladi : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07 / S. P. Vasyliiev / Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. — Khmelnytskyi, 2010. — 20 s.
3. Hula N. V. Samorehuliatciiia yak chynnyk podolannia nehatyvnykh psykhychnykh staniv u studentskomu vitsi : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07 / N. V. Hula / Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. — K., 2014. — 16 s.
4. Dal' V. I. Tolkovyj slovar' : v 4 t. / Vladimir Ivanovich Dal'. — M. : Rus. jazyk, 1991. — T. 2. — 683 s.
5. Kurylo V. S. Modeliuvannya systemy kryteriiv otsinky rozvytku osvity v rehioni [stattia] / V. S. Kurylo // Pedahohika i psykholohiia. — 1999. — № 2. — S. 35–39.
6. Ozhegov S. I. Slovar' russkogo jazyka: ok. 57000 slov / S. I. Ozhegov ; pod. red. N. Ju. Shvedovoj. — [20-e izd., stereotip.]. — M. : Rus. jaz., 1988. — 750 s.
7. Rossijskaja inzhenernaja akademiia. Regional'nyj mediko-psihologicheskij centr. Appararno-programmnyj psihodiagnosticheskij kompleks. Mul'tipsihometr - 05. Metodicheskoe rukovodstvo : v 2 ch. — M., 2004. — Ch. 1. — 224 s.
8. Skyba M.Ie. Monitorynh yakosti navchalnoho protsesu u vyshchomu zakladi osvity : [monohr.] / M.Ie. Skyba, S.H. Kostohryz, H.V. Krasyl'nykova. — Xarkiv, 2007. — 264 s.
9. Ulanovskaja L.S. Diagnostika struktury individual'nogo stilja samoreguljatsii psihicheskikh sostojanij studentov : avtoref. diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.01 / L.S. Ulanovskaja / Sovremennaja gumanitarnaja akademiia. — M., 2011. — 18 s.
10. Shebarshin L. V. Ruka Moskvj / L. V. Shebarshin. — K., 1991. — 281 s.
11. Yahupov V.V. Viiskova psykholohiia : pidruchnyk / V.V. Yahupov. — K. : Tandem, 2004. — 656 s.

Yagupov, V.V., Furs, O.Y. Assessment of future combatants' mental self-regulation. *The article deals with the problem of mental self-regulation of Ministry of Defense of Ukraine combatants. The authors analyze the relevant psychological and academic literature for the concept of criterion and different approaches to understanding it.*

A special complex of criteria (value-motivational, cognitive, emotional, behavioral, activity-relevant and agentive) and measures form the basis of the active servicemen's mental self-regulation assessment method, which may be used during their military school training.

Each of the trainees' mental self-regulation assessment criteria is a necessary element in determining their levels of professional preparedness and an integral measure of their training and cognitive activities. These criteria and measures make it possible to determine the sequence of psychological assessment, which is reflected in the proposed method of developing their mental self-regulation.

The discussed mental self-regulation assessment methods can be used in higher military educational institutions.

Key words: *mental self-regulation, future specialists, extreme activities, criterion, measure, methodology, assessment*

Відомості про авторів

Ягупов Василь Васильович, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, м. Київ, Україна

Yagupov, Vasyl Vasylovych, EdD, Prof., Honored Worker of Education of Ukraine, Dept. of Social Sciences, National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Фурс Олег Йосипович, заступник начальника факультету, Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка, м. Київ, Україна

Furs, Oleg Yosypovych, Deputy Dean, Yevhenia Berezniak Military Diplomatic Academy, Kyiv, Ukraine

E-mail: fursanna87@gmail.com

Отримано 15 лютого 2018 р.
Рецензовано 23 лютого 2018 р.
Прийнято 28 лютого 2018 р.